

**DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA YASHIL
INFRATUZILMA LOYIHALARINI AMALGA OSHIRISH
MEXANIZMLARI**

Xalilov Shamsiddin Bahriddinovich

Yashil infratuzilma — bu tabiat bilan uyg'un, resurslardan oqilona foydalanishga, energiya tejamkorligini ta'minlashga va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga qaratilgan infratuzilma yechimlari tizimidir. Bunday loyihalarga qayta tiklanuvchi energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash, suvni tejash va tozalash, "aqlli shahar" texnologiyalari kabi yo'nalishlar kiradi.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotga o'tish konsepsiyasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida 2022 yilda qabul qilingan. Bu sohada davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlari muhim amaliy vosita hisoblanadi. DXSh modeli davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik shakli bo'lib, u jamoat xizmatlarini ko'rsatish yoki infratuzilma obyektlarini barpo etish uchun birgalikda moliyalashtirish, boshqarish va ekspluatatsiya qilishni nazarda tutadi.

O'zbekistonda bu sohadagi huquqiy asos 2019 yilda qabul qilingan "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonun bilan belgilangan. Shuningdek, Moliya vazirligi huzuridagi Davlat-xususiy sheriklik agentligi loyihalarni tanlash, baholash va amalga oshirishni muvofiqlashtiradi. 2023 yilda mamlakatda umumiy qiymati 1,6 milliard AQSh dollariga teng oltita yirik DXSh loyihasi amalga oshirildi, 2025 yilda esa bu ko'rsatkich 4,5 milliard dollarga yetkazildi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2030 yilgacha umumiy qiymati 30 milliard dollardan ortiq DXSh portfelini shakllantirish rejalashtirilgan. Bu jarayonda yashil infratuzilma yo'nalishi alohida ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekistonda DXSh tizimi xalqaro standartlarga muvofiq shakllanmoqda. Davlat-xususiy sheriklik agentligi davlat organlari, mahalliy hokimiyat va xususiy investorlar o'rtasidagi hamkorlikni muvofiqlashtiradi. Qonunchilikka ko'ra, umumiy qiymati 10 million AQSh dollaridan yuqori bo'lgan loyihalar uchun

konsepsiya DXSh agentligi hamda Hukumat komissiyasi tomonidan tasdiqlanishi lozim.

Shuningdek, loyihalar ikki bosqichli tender orqali amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda ishtirokchilarning malakasi baholanadi, ikkinchi bosqichda esa moliyaviy va texnik takliflar solishtiriladi. Ushbu jarayonning shaffofligi jamoatchilik muhokamalari va elektron tender platformalari orqali ta'minlanadi.

DXSh asosida amalga oshirilayotgan loyihalarda davlat tomonidan kafolatlar, subsidiyalar yoki uzoq muddatli elektr energiyasini xarid qilish shartnomalari (Power Purchase Agreement — PPA) orqali xususiy sektor uchun moliyaviy barqarorlik kafolatlanadi. Masalan, qayta tiklanuvchi energiya manbalari bo'yicha loyihalarda davlat ishlab chiqarilgan elektr energiyasini belgilangan tariflarda uzoq muddatli shartnoma asosida sotib oladi. Bu esa investor uchun xavflarni kamaytiradi va loyihaning daromadliligini oshiradi.

Yashil infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda moliyaviy modellarning o'rni beqiyos. Qayta tiklanuvchi energiya loyihalari uchun “feed-in tariff” yoki “PPA” mexanizmlari eng samarali vosita sifatida tan olingan.

Masalan, Navoiy viloyatida Saudiya Arabistonining ACWA Power kompaniyasi bilan hamkorlikda 100 MVt quvvatdagi quyosh elektr stansiyasi qurildi. Loyihaning umumiy qiymati 110 million AQSh dollarini tashkil etdi va bu loyiha DXSh asosida amalga oshirildi. Shu bilan birga, Qashqadaryo va Buxoro viloyatlarida 2024–2025 yillarda shamol energiyasi loyihalari yo'lga qo'yilmoqda.

Chiqindilarni qayta ishlash va chiqindidan energiya olish yo'nalishida ham DXSh modeli muvaffaqiyat bilan joriy etilmoqda. 2024 yilda O'zbekiston hukumati qiymati 1,3 milliard dollarlik chiqindidan energiya olish loyihalarini boshladi. Bu loyihalar orqali yillik 500 ming tonnadan ortiq maishiy chiqindilar qayta ishlanib, elektr energiyasi manbai sifatida foydalaniladi.

Suv ta'minoti va tozalash tizimlarida ham DXSh modeli keng qo'llanilmoqda. Toshkent shahrining Sergeli va Yunusobod tumanlarida suv tozalash inshootlarini modernizatsiya qilish loyihalari xususiy investorlar ishtirokida amalga oshirilmoqda. Bu loyihalarining maqsadi suv isrofini

kamaytirish, qayta ishlash hajmini oshirish va energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etishdan iborat.

Yashil infratuzilma loyihalarini tanlashda ekologik, texnik va iqtisodiy mezonlar majburiy ravishda hisobga olinadi. Loyiha konsepsiyasida uning atrof-muhitga ta'siri, resurs tejamkorligi, karbon chiqindilarini kamaytirish imkoniyatlari va ijtimoiy foydasi baholanadi.

DXSh agentligi tomonidan barcha loyihalar bo'yicha texnik-iqtisodiy asoslanma (TIA) tayyorlanadi va mustaqil ekspert xulosasi olinadi. Loyiha amalga oshirilgach, uning samaradorligi doimiy monitoring orqali baholanadi.

2023 yilda O'zbekiston "Source" xalqaro platformasiga qo'shildi va barcha DXSh loyihalarining ekologik ta'sir tahlillari hamda tender natijalari jamoatchilik uchun ochiq e'lon qilina boshlandi. Bu holat DXSh jarayonlarida shaffoflik va hisobdorlikni oshirishda muhim qadam bo'ldi.

Yashil infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda qator to'siqlar mavjud. Eng avvalo, yashil texnologiyalar yuqori kapital talab qiladi. Bu esa investorlar uchun dastlabki xarajatlarning katta bo'lishiga olib keladi. Shuningdek, huquqiy kafolatlarning yetarli emasligi va shartnomalarning barqarorligi bilan bog'liq xavflar saqlanib qolmoqda.

Mahalliy kompaniyalar ko'pincha texnik salohiyat nuqtayi nazaridan yetarli tajribaga ega emas. Energetika, suv va chiqindi sohalaridagi davlat monopoliyalari ham xususiy sektor ishtirokini chegaralab qo'yadi.

Bu muammolarni hal etish uchun davlat tomonidan bir qator chora-tadbirlar ko'rilmogda. Yashil loyihalar uchun soliq imtiyozlari, grantlar va kafolatlar joriy etilgan. Jahon banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) hamda Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) bilan hamkorlikda DXSh loyihalarini tayyorlash va moliyalashtirish bo'yicha dasturlar yo'lga qo'yilgan.

2024 yilda EBRD O'zbekiston uchun PPP Preparation Facility dasturiga 10 million yevro ajratdi. Bundan tashqari, mahalliy mutaxassislarni tayyorlash, xususiy sektor salohiyatini oshirish uchun capacity building dasturlari amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda yashil infratuzilma loyihalari soni yildan yilga oshib

bormoqda. 2024 yilda ACWA Power kompaniyasi bilan umumiy qiymati 2,5 milliard AQSh dollari bo'lgan shamol energetikasi loyihasi boshlandi. Loyihaning umumiy quvvati 1,5 GVt bo'lib, bu elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmining 10 foizigacha bo'lgan qismini qayta tiklanuvchi manbalar orqali ta'minlaydi.

Bundan tashqari, Masdar kompaniyasi bilan hamkorlikda Navoiy viloyatida 100 MVt quvvatdagi quyosh stansiyasi ishga tushirildi. Loyihaning natijasida har yili 150 ming tonna karbon chiqindilari kamayadi.

2022–2026 yillarda yashil infratuzilma va ekologik investitsiyalar hajmini 1 milliard AQSh dollariga yetkazish rejalashtirilgan. Shuningdek, qayta tiklanuvchi energiya manbalari hissasini umumiy elektr ishlab chiqarishda 30 foizga yetkazish davlat strategik maqsadi etib belgilangan.

2024 yilda chiqindidan energiya ishlab chiqaruvchi zavodning qiymati 180 million AQSh dollari bo'lib, u yillik 500 ming tonna maishiy chiqindini qayta ishlash imkonini beradi. Bu nafaqat ekologik foyda, balki iqtisodiy samarani ham ta'minlaydi.

O'zbekistonda yashil infratuzilma loyihalarini davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirish nafaqat iqtisodiy, balki strategik ahamiyatga ega. Bu mexanizm orqali davlat sarmoyalarni tejaydi, xususiy sektor esa barqaror daromad manbaiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, ekologik barqarorlik, resurs tejamkorlik va atrof-muhitni muhofaza qilish borasida ijobiy natijalarga erishiladi.

Davlatning asosiy vazifasi — huquqiy kafolatlar va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, xususiy sektor esa innovatsion texnologiyalarni joriy etish va samarali boshqaruvni yo'lga qo'yishdir.

Kelgusida O'zbekistonda suv resurslarini boshqarish, chiqindilarni qayta ishlash, energiya tejamkorlik va ekologik transport tizimlarida DXSh modelini kengaytirish dolzarb vazifa bo'lib qoladi. Bu yo'nalishdagi muvaffaqiyatlar mamlakatning 2030 yilgacha bo'lgan barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishini tezlashtiradi va O'zbekistonni Markaziy Osiyoda yashil iqtisodiyotning yetakchi markaziga aylantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Mirziyoyev Sh.M.** *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi – inson qadri, yashil iqtisodiyot va zamonaviy islohotlar sari yo'l.* – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 368 b. (O'zbek muallifi. Asarda mamlakatning barqaror rivojlanish siyosati, yashil infratuzilma va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining o'rni yoritilgan.)
2. **Rustamov B., Karimov D.** *Davlat-xususiy sheriklik asosida infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishning zamonaviy mexanizmlari.* – Toshkent: Iqtisodiyot va ta'lim, 2023. – 212 b. (O'zbekiston olimlarining tahliliy ishi, unda DXSh tizimining huquqiy, tashkiliy va moliyaviy asoslari yoritilgan.)
3. **Кириллов В.В.** *Государственно-частное партнёрство в сфере устойчивого развития и зелёной инфраструктуры.* – Москва: Финансы и статистика, 2021. – 276 с. (Rus muallifi. Yashil iqtisodiyot sharoitida davlat va biznes o'rtasidagi hamkorlikning nazariy va amaliy jihatlarini bayon etilgan.)
4. **OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development).** *Responsible Business Conduct for Sustainable Infrastructure in Kazakhstan, Mongolia and Uzbekistan.* – Paris: OECD Publishing, 2023. – 142 p. (Xalqaro manba. O'zbekistonda yashil infratuzilma va DXSh mexanizmlarining xalqaro tajribaga integratsiyasi tahlil qilingan.)
5. **Yescombe, E.R.** *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance.* – London: Butterworth-Heinemann, 2022. – 504 p. (Mashhur xorijiy muallif. DXSh loyihalarining moliyaviy modellari, risk boshqaruvi va xalqaro amaliyotlari keng yoritilgan.)